

آثار نماز جمعه در جامعه از دیدگاه قرآن و احادیث

اکرم جعفری^۱، افسانه رضایی^۲

^۱ محقق و استاد مرکز تخصصی الزهرا، سلام الله علیها، دزفول (نویسنده مسئول)

^۲ طلبه سطح دو، مدرسه علمیه الزهرا(س)

چکیده

یکی از مستحکم ترین سنگرهای دفاع از اسلام که صحنه نمایش قدرت و عظمت مسلمانان و مایه یأس کفار و منافقان است نماز جمعه می باشد. نماز جمعه عبادتی است که در ظهر روز جمعه و با شرایط خاصی انجام می شود. در دین اسلام به نماز جمعه تاکید فراوانی شده است و خداوند در قرآن مؤمنان را به حضور در نماز جمعه دعوت فرموده است. عنوان این مقاله در مورد آثار نماز جمعه در جامعه از دیدگاه قرآن و احادیث است و روش این مقاله توصیفی است و مطالب آن با روش کتابخانه ای جمع آوری شده است. در این مقاله به بحث درباره نماز جمعه، اهمیت نماز جمعه در آیات و روایات، آثار فردی و اجتماعی نماز جمعه پرداخته شده است.

واژه‌های کلیدی: نماز جمعه، تهاجم، فرهنگ، وحدت، یکپارچگی، جامعه

مقدمه

یکی از فرایض بسیار مهم در اسلام نماز است که از آن به «ذکر الله اکبر» و «عمود الدین» تعبیر شده است. با مراجعه به آیات قرآن کریم متوجه میشویم که این واجب الهی به قدری اهمیت دارد که حدود یک ششم از آیات قرآن به آن پرداخته است. در روایات رسیده از معصومین علیهم السلام نیز شرط قبولی سایر اعمال قبولی نماز بیان شده است. نماز جمعه که یکی از مصادیق نماز می باشد و فقط در روز جمعه در نماز جمعه اقامه می شود تنها یک فریضه عبادی محسوب نمی شود بلکه حاوی ابعاد گسترده اجتماعی و سیاسی می باشد. علاوه بر این جلوه ای از شکوه اسلام نیز نمایش داده می شود. نماز جمعه می تواند محلی برای تبادل افکار و اطلاعات و مشاوره و همکاری و همیاری آحاد و اقشار جامعه برای حل مشکلات فردی و اجتماعی باشد.

در باب نماز جمعه به خاطر اهمیت این فریضه و ملزم بودن به برگزاری باشکوه و ادا کردن دین خود، نویسندگان به تألیف کتبی در این زمینه پرداخته اند از جمله می توان به: بانگ وحدت ویژه نماز جمعه از سید علی محمدی، نماز مصلح و معراج در غربت از یدالله صفری، اخلاق اسلامی (مبانی و مفاهیم) از محمد داوودی و ارتباط و آگاهی از محمدحسن زورق اشاره نمود. به علت اینکه مطالب در مورد نماز جمعه محدود یا پراکنده هستند و به سختی به دست می آیند در این مقاله پژوهشگر در صدد است تا آثار نماز جمعه را با توجه به آیات و روایات تبیین و تعریف کند.

حال سوال اساسی که در اینجا مطرح می شود این است که؛ آثار نماز جمعه در جامعه از دیدگاه قرآن و احادیث چیست؟

مفهوم شناسی

جمعه در لغت به معنای اجتماع و گردهمایی معنا شده است.^۱
و به عقیده ی راغب روز جمعه را به جهت اجتماع مردم برای نماز، جمعه گفته اند،^۲
در لغت فارسی، جمعه را «آدینه» می گویند.^۳

نماز جمعه

نماز جمعه یکی از دستورات مؤکد اسلام است که در مکتب تشیع در حضور امام واجب تعیینی و در عصر غیبت واجب تخییری است. نماز جمعه مجمع فضائل است و می شود گفت آنچه خوبان همه دارند نماز جمعه به تنهایی دارا است چون اولاً تمام اثرات و برکات نماز از قبیل معراج مومن بودن قربان کل تقی بودن، ریختن گناهان و مانع گناه و فحشاشدن را دارد چون نماز است ثانیاً تمام فضیلتی که برای نماز جماعت بیان شده باز در نماز جمعه وجود دارد چون نماز جمعه به صورت جماعت خوانده می شود ثالثاً یک خصوصیت دیگری دارد که نماز های فردی و جماعت آن خصوصیات و فضیلت را ندارد و آن این است که نماز جمعه حج فقر است و از نظر سیاسی نمایش قدرت وحدت مسلمین بوده به خاطر وجود دوخطبه منشأ بیداری مسلمین و

^۱. مهیار، رضا، فرهنگ ابجدی، ص ۳۰۴.

^۲. قریشی، سید علی اکبر، قاموس قرآن، ج ۲، ص ۴۹.

^۳. معین، محمد، فرهنگ فارسی معین، ص ۴۱۹.

آگاهی آنها از حوادث و اتفاقات ممالک اسلامی اخبار مسلمین است. نماز جمعه خصوصیات و شرایطی دارد که اگر به طور صحیح و شایسته اقامه شود می تواند در جامعه اسلامی دگرگونی عمیق فرهنگی ایجاد کند و منشاء برکات بسیاری شود و در بعد سیاسی نیز با آگاهی به مردم امنیت و عدالت اجتماعی را تقویت کند و از طرف دیگر در مقابل توطئه دشمنان سد محکمی باشد؛ به طوری که توطئه دشمنان که ماه ها روی آن زحمت کشیده و هزینه گذاشته اند با ایراد یک خطبه در نماز جمعه افشا و خنثی می شود.^۴

اهمیت نماز جمعه در آیات و روایات

بهترین دلیل بر اهمیت این فریضه بزرگ اسلامی قبل از هر چیز؛ آیات سوره جمعه است که به همه ی مسلمانان و اهل ایمان دستور می دهد به محض شنیدن اذان جمعه به سوی آن بشتابند و هرگونه کسب و کار و برنامه مزاحم را ترک کنند.^۵

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ۚ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ»

«ای کسانی که ایمان آورده اید هنگامی که برای نماز جمعه، اذان گفته می شود به سوی ذکر خدا بشتابید، و خرید و فروش را رها کنید این برای شما بهتر است اگر میدانستید.»^۶

در روایات اسلامی نیز برای برپا داشتن نماز جمعه و شرکت در آن بسیار سفارش شده است. پیامبر (ص) فرمودند: «جمعه روزی است که خداوند اولین آخرین را برای محاسبه در روز حساب، جمع می فرماید و هیچ مومنی نیست که با پاهای خود به نماز جمعه رود، مگر آنکه پس از خطبه، خداوند وحشت های قیامت را بر او آسان می سازد و آن ساعتی است (پس از خطبه) که خداوند بر مومنان رحمت می فرستد.»^۷

همچنین رهبر انقلاب اسلامی آیت الله خامنه ای اهمیت نماز جمعه را اینگونه بیان نموده اند: «نماز جمعه، جزء موضوعات کهنه نشدنی است. تکرار هر هفته با این خصوصیات و این تشریفات، خود حاکی از این است که حقیقت مستمری در این فریضه الهی نهفته است. که این حقیقت که باید مستمراً جریان پیدا کند، عبادت هم صرف نیست، عبادت را مردم خودشان به تنهایی در منازل و در هر نقطه ای می توانند انجام بدهند. نماز جماعت هم یک امر مستحب است. آنچه این اجتماع را اینطور مهم می کند و فریضه ی مستمری قرار می دهد- که در قرآن هم یک سوره به نام «جمعه» و یکی دو آیه به خصوص برای نماز جمعه

^۴ . صفری، یدالله، نماز مصلح و معراج در غربت، ص ۲۱۰.

^۵ . مهری، محمدجواد، فضائل و برکات نماز جمعه و جماعت در دنیا و آخرت، ج ۱، ص ۱۹.

^۶ . سوره جمعه، آیه ۹.

^۷ . جامع الاحادیث، ج ۶، ص ۱۸۲.

وارد میشود، (اذا نودی لصلاة من يوم الجمعة... آیه/۹) عبارت از جامعیت این فریضه و دارا بودن جنبه ی معنوی و عبادی از یک سو و جنبه ی زندگی اجتماعی و سیاسی از سوی دیگر است.^۸

آثار نماز جمعه

نماز پر صلابت و ارزشمند جمعه، دارای آثار ارزنده ی فراوان فردی و اجتماعی است. این فریضه ی الهی برخوردار از فواید گرانبهایی در ابعاد مختلف مادی و معنوی، دنیوی و اخروی، سیاسی، اجتماعی و اخلاقی می باشد. در اینجا با استفاده از آیات و روایات، به ذکر چند مورد از فواید آن می پردازیم.

آثار فردی:

استجابت دعا

یکی از راه های ارتباط انسان با خدا دعا است. دعا، زمزمه با خداوند و استمداد از درگاه ایشان است. دعا اظها نیاز به درگاه بی نیاز است، دعا سخن گفتن با خداست، دعا جلسه خصوصی و صمیمی با خالق متعال است. آیات متعددی در قرآن، انسان ها را به دعا فراخوانده است و این نهایت رحمت خداست که بنده ی خود را به صحبت با خود فرا می خواند. ^۹ یکبار می فرماید: «دَعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ» یعنی "مرا بخوانید تا شما را اجابت کنم" در جای دیگر می فرماید: «وَ إِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ»^{۱۰} یعنی "زمانی که بندگانم از من سوال کنند، همانا من به آنها نزدیکم و دعوت دعاکننده را اجابت می کنم زمانی که مرا بخواند." دعا کردن و با سخن خدا سخن گفتن شرط و شروط خاص و زمان و مکان مخصوصی ندارد بلکه انسان می تواند در هر زمان و مکان و با هر شرایط و امکان با خدای خود صحبت کند و درد دل نماید. این امر از نهایت لطف و رحمت بی منتهای خداست که برای صحبت با خویش هیچ محدودیتی نگذاشته است ولی همان طوری که بعضی از امکنه ها از قداست خاصی برخوردارند و مظان اجابت دعا هستند و بعضی از حالات انسان نوعی تزلزل در مقابل خدا و انکسار دل حاصل می کند و دل را به خدا نزدیک می گرداند و دعا را رنگ و بوی معنویت می دهد، بعضی از زمان ها و روزها نیز وجود دارند که مظان استجابت دعا هستند، از جمله آن روزها بلکه مهمترین آنها، روز جمعه است. به نمونه ای از اهمیت و پذیرش دعا در روز جمعه اشاره میکنیم «فرزندان حضرت یعقوب (ع) هنگامی که پیش پدر

^۸ سخنرانی در دیدار ائمه جمعه سراسر کشور، ۱۵/۰۷/۱۳۸۱.

^۹ صفری، یدالله، نماز مصلح و معراج در غربت، ص ۲۲۱.

^{۱۰} غافر/۶۰.

^{۱۱} بقره/۱۸۶.

^{۱۲} صفری، یدالله، نماز مصلح و معراج در غربت، ص ۲۲۲.

آمدند و از ایشان خواستند برای آنها از خداوند طلب مغفرت کند، حضرت یعقوب علیه السلام به آنها فرمود: «سوف استغفر لكم ربی» یعنی، "بزودی از خداوند برای شما طلب مغفرت خواهم کرد." امام صادق علیه السلام می فرمود: «آخرها الی السحر ليله الجمعة» یعنی منظور حضرت یعقوب از اینکه گفت به زودی برای شما از پروردگارم طلب مغفرت خواهم کرد، این بود که طلب غفران برای فرزندانیش را تا شب جمعه به تاخیر اندازد و در آن هنگام طلب مغفرت کند.^{۱۳}

یکی از مشکلات اخلاقی و تربیتی، «بی‌نظمی» است. کسی که در زندگی و کارهایش برنامه‌ریزی و نظم ندارد، همواره در زندگی آشفته و سردرگم است. فرد بی‌انضباط، عامل هرج‌ومرج و هدر رفتن وقت و عمر خود و دیگران است.^{۱۴} امام خمینی رحمه الله، بی‌نظمی را آفتی بزرگ و سبب فساد در کارها می‌داند و می‌فرماید: «بدون نظم هیچ کاری تحقق پیدا نمی‌کند و فاسد می‌شود».^{۱۵}

^{١٣}. صدوق، محمد بن علي، من لا يحضره الفقيه، ج ١، ص ٤٢٢.

به وقت است به طوری که دقیقاً روی دقیقه و ثانیه آن حساب می‌شود. بدون شک، این امر در روح عبادت و رابطه انسان با خدا مؤثر نیست که مثلاً اگر ما یک دقیقه قبل از زوال ظهر نماز را شروع کنیم، توجه و تقرب به خدا پیدا نمی‌شود، ولی اسلام این شرط را قرار داده و نخواست هرج و مرجی از نظر وقت و زمان باشد. در واقع، نوعی وقت‌شناسی و تمرین احترام گذاردن به نظم زمانی و وقتی است.^{۱۸}

نمازی که در زمان، مکان و لباس ویژه و با الفاظ و حرکات، تعداد رکعات و ترتیب خاص اقامه می‌شود، چگونه ممکن است نمازگزار را به نظم و ترتیب عادت ندهد؟

بی‌شک، این برنامه دقیق و منظم، روح نظم و انضباط را در انسان پرورش می‌دهد و در نتیجه، دیگر اعمال انسان نیز در سایه رعایت نظم، همواره با موفقیت انجام خواهد شد. وقتی انسان عمل منظمی را همواره با رعایت نظم و در طول عمر اجرا می‌کند، رعایت نظم برای او ملکه و یک عادت همیشگی می‌شود.^{۱۹} رسالت‌های خطیب نماز جمعه این است که مردم را به نظم و انضباط تشویق و ترغیب کند، زیرا یکی از عوامل موفقیت در زندگی فردی و اجتماعی انسان ها نظم است. صفوف به هم فشرده نمازگزاران و تبعیت این جمعیت با سلیقه های مختلف، از امام جمعه در رکوع و سجود، قیام و قعود به نوعی آموزش نظم است. مقوله نظم در نماز جمعه از چنان حساسیتی برخوردار است که پیامبر اکرم (ص) به عنوان خطیب جمعه، خود شخصاً متولی تنظیم نمازگزاران شد تا به آنان اهمیت نظم را متذکر شده باشد. چنان که اصحاب آن حضرت گفته‌اند: «همانطور که چوب پیکان را می‌تراشند و صاف می‌کنند پیامبر اکرم (ص) نیز صف های نماز ما را صاف و مرتب می‌کرد.»^{۲۰}

اثر بهداشتی روانی

یکی از آثار و برکات نماز جمعه، اثر بهداشتی و روانی آن است. ابوذر غفاری از پیامبر اسلام نقل می‌کند که آن حضرت فرمود: «هرکس روز جمعه غسل کرده و طهارت خود را نیکو انجام دهد و بهترین لباس را بپوشد و از عطری که در خانه دارد استعمال نماید سپس، به سوی نماز جمعه حرکت کند و هیچ کس را در نماز جمعه اذیت نکند و هنگام حرکت بین صفوف نماز، پا بر دوش نمازگزاران نگذارد، این عمل، کفاره گناهان او بین دو جمعه بلکه سه روز بیشتر از آن می‌شود. چون خداوند متعال فرمود: هرکس کار نیکی انجام دهد ده برابر آن پاداش دریافت خواهد کرد و بعد از ده روز از نزد خود پاداش بزرگی به او اعطا خواهد نمود» لکن نماز جمعه علاوه بر آثار ذاتی خود که ذکر و عبادت خداست و در ابعاد مختلف سیاسی، اجتماعی فواید بیشماری دارد با مقدماتی که برای آن در نظر گرفته شده است بهداشت و نظافت را به طور غیرمستقیم به جامعه مسلمین القا می‌کند

^{۱۸}. راشدی، حسن، نمازشناسی، ج ۲، ص ۱۲۶.

^{۱۹}. حسین واعظی نژاد، طهارت روح، نماز و عبادت در آثار شهید مطهری، صص ۲۴۰ و ۲۴۱.

^{۲۰}. جامع الاصول، ج ۶، ص ۳۹۳ به نقل سیره نبوی / دفتر اول / ص ۴۳۵.

^{۲۱}. مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۸۶، ص ۳۵۷.

پیامبر اسلام(ص) می فرماید: «کسی که روز جمعه غسل جمعه کند گناهان و لغزش های او بخشیده میشود به هنگامی که شروع به رفتن به سوی نماز جمعه می کند بر هر گامش بیست حسنه برای او نوشته می شود».^{۲۳} امام صادق علیه السلام فرمود: "باید هر یک از شما، روز جمعه خود را بیاراید و غسل کند و عطر بزند و ریش خود را شانه کند و پاکیزه ترین جامه اش را بپوشد و برای نماز جمعه آماده شود و باید در روز جمعه در حالت سکون و وقار داشته باشد و پروردگارش را خوب عبادت کند و می تواند و قدرت دارد کارهای خیر انجام دهد، خداوند از کارهای که در روی زمین انجام میگیرد اطلاع دارد و نیکی های آن را دو برابر می کند."^{۲۴} مالک انس بن مالک از پیامبر اسلام نقل کرده است که آن حضرت فرمود: «هر کس روز جمعه ناخنهایش را بگیرد خداوند متعال از ناخنهای او درد ها را خارج میکند و به او شفا وارد می کند.»

وباز فرمود: "کسی که روز جمعه ناخنها و موی روی لب خود را کوتاه نموده، مسواک بزند و هنگام رفتن به سوی نماز جمعه، کم آب در روی سر خود بریزد، هفتاد هزارفرشته او را بدرقه نموده، برای وی طلب مغفرت و شفاعت می کنند."^{۲۵} رعایت بهداشت و نظافت در روز جمعه آنقدر مهم است که ائمه اطهار علیهم السلام روز پنجشنبه خود را برای نماز جمعه آماده می کردند در روایات داریم که «وَكَانَ مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَتَهَيَّأُ يَوْمَ الْخَمِيسِ لِلْجُمُعَةِ». یعنی، امام موسی بن جعفر علیه السلام روز پنجشنبه خود را برای روز جمعه آماده می کرد.

آثار اجتماعی

الف) ایجاد اتحاد و همدلی

اسلام، دین اجتماعی و نماز جمعه، مظهر اجتماع است. نماز جمعه نیایش برتر مومنان است. نماز جمعه، مظهر وحدت جامعه ایمانی و نمایشگاه قدرت و صلابت اهل ایمان است، با نماز جمعه است که همه ی اقشار، طبقات و اصناف جامعه، وحدت و یکپارچگی خود را تجربه کرده، چهره ی خود را در آئینه ی اجتماع می بینند و با این اجتماع بزرگ توحیدی دوشادوش

^{۲۳} صفری، یدالله، نماز مصلح و معراج در غربت، ص ۲۳۸.

^{۲۴} صحیح بخاری، ج ۱، ص ۳۰۵.

^{۲۵} کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، ج ۳، ص ۴۱۷.

^{۲۶} نوری، حسین بن محمد، مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۴۶.

^{۲۷} صدوق، محمد بن علی، من لا یحضره الفقیه، ج ۱، ص ۴۱۶.

یکدیگر، با نیت واحد، برای یک مقصد و به سوی یک قبله و یک جهت، به عبادت بر می خیزند و یاد خدا را در همیشه تاریخ زنده می دارند.^{۲۷}

این مسئله از چنان اهمیتی برخوردار می باشد که خداوند متعال در قرآن کریم به آن اشاره نموده واز مومنین می خواهد شکر آن را به جا آورند: «وَأَذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ»

«به یاد بیاورید نعمتی را که خداوند به شما ارزانی داشت؛ آن زمانی که دشمن همدیگر بودید و خداوند میان شما محبت و صمیمیت برقرار کرد و شما را برادر قرار داد.»^{۲۸}

به تعبیر رهبر معظم انقلاب حضرت آیت الله خامنه ای: نماز جمعه همان طوری که نامش هم نشان می دهد، نمازی است که ذکر خدا را با اجتماع مسلمانان توأم تأمین می کند، این نماز تفاوت می کند با آن ذکر و یادی که تنها و در خلوت انجام بگیرد. در این نماز تن های مردم و دل های مردم در کنار یکدیگر قرار می گیرد، لذا به این نماز می گویند نماز وحدت آفرین، حقیقت هم همین است.^{۲۹}

ب) محلی برای حل مشکلات

اینکه مردم یک شهر در یک جا اجتماع کنند، در حالی که از عقیده ی واحد برخوردار بوده و عبادت واحدی انجام میدهند، اهمیت فراوانی در حل مشکلات عمومی خواهد داشت؛ و به تعبیر دیگر می توان محل نماز جمعه را «شورای عمومی شهر» نام گذارد. از این اجتماع می توان در جهت حل مشکلات شهر، کشور، منطقه و حتی جهان کمک گرفت و شعر تعاون و همدلی را با صدایی بلند سرود.^{۳۰}

ج) آموزش مستقیم و عمومی

از آثار اجتماعی نماز جمعه، ایجاد کلاس درسی است به وسعت یک اجتماع بزرگ که امام جمعه استاد و آموزگار و نمازگزاران، شاگردان آن به شمار می آیند. موضوع درس می تواند همه ی مسائل مهمی باشد که امت اسلامی به آن نیاز دارند؛ مانند: مسائل اعتقادی، سیاسی، اجتماعی، تاریخی و... بی تردید دید قبول شدگان این کلاس، عمل کنندگان به مضامین خطبه ها هستند. این کلاس با این وسعت، با کمترین هزینه و بیشترین آثار برپا می شود.^{۳۱}

^{۲۷} محمدی، سید علی، بانگ وحدت ویژه نماز جمعه، ص ۴۳.

^{۲۸} آل عمران / ۱۰۳.

^{۲۹} دبیر خانه مرکزی ائمه جمعه، مباحثی پیرامون نماز جمعه، ص ۵۱.

^{۳۰} محمدی، سید علی، بانگ وحدت ویژه نماز جمعه، ص ۴۳.

^{۳۱} محمدی، سید علی، بانگ وحدت ویژه نماز جمعه، ص ۴۴.

بنابراین از اهداف مهم دین اسلام، تعلیم و روشنگری و تربیت آحاد جامعه اسلامی است که در سنگر نماز جمعه هم تحقق می یابد. مقام معظم رهبری «نماز جمعه را به عنوان وسیله ای برای تربیت اسلامی و قانونی برای روشنگری آحاد مردم و گسترش روح تقوا در جامعه می داند».^{۳۲}

آثار معنوی

الف) معامله ای پرسود

نماز جمعه، معامله ای معنوی و پرسود است؛ چون از مصادیق یاد و ذکر خداوند است. خداوند در قرآن می فرماید: «فاذکرونی اذکرکم؛ مرا یاد کنید، تا شما را یاد کنم».^{۳۳}

ب) اوج خشوع و بندگی

«فیلیپ حتی» دانشمند، محقق و استاد زبانهای سامی در دانشگاه «پرنیستونه» می نویسد: «نماز جمعه ی مسلمانان از حیث جلال، شکوه، سادگی و نظم بر عبادت نصاری و یهود که فقط روزهای شنبه و یکشنبه در کلیسا و معابد خود جمع می شوند تفوق و برتری دارد. در آنجا تمام نمازگزاران در صفوف منظم، در داخل مسجد صف بسته و سخنان امام را گوش می کنند، در حالی که علائم و آثار خشوع و خضوع در سیمای نمازگزاران چنان هویدا و آشکار است که عالی ترین عواطف روحی را در قعر دلها و عمق ضمائر به جنبش در می آورد. این نماز پرشکوه (جمعه)، بزرگ ترین وسیله برای تجمع مسلمانان گردیده است؛ به طوری که فرزندان صحرا و زادگان بیابان را در عصر حضرت رسول (ص) که همگی برخوردار از روح انفرادی و سرشار از تبختر و بزرگ بینی بودند، کنار هم گرد آورد و حس برادری ایمانی را در خاطر آنان پرورش داد. این چنین مساجد و نماز، حکم میدانی را دارد که در آن غازیان اسلام (مجاهدان) به آیین و نظام ممارست (تمرین) کرده و به وحدت نظامی آشنا میشوند».^{۳۴}

ج) درمان بیماری های روانی

علم و تکنولوژی در دنیای جدید، با همه مظاهر فریبنده اش هنوز نتوانسته است مشکل های روحی، روانی بشر را ساماندهی کند.

^{۳۲} .بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار با اقشار گوناگون مردم، ۲۸/۶/۱۳۷۲.

^{۳۳} .بقره/۱۵۲.

^{۳۴} .نیک بین، نصرالله، اسلام از نظر دانشمندان غرب، ص ۲۳۲.

«کار ایمان» و دیگران به نوعی «روان درمانی تربیتی گروهی» پرداخته اند و برای افزایش بینش بیماران درباره مشکلات و انواع تضاد های روانی که دچار آن هستند و نیز مکانیسم های دفاعی که از آنها استفاده می کنند، و اطلاعات و مهارت های دیگری که بیماران روانی به کمک آنها برای غلبه بر مشکلات نیاز دارند، سخنرانی های ارشادی ایراد کرده اند، بدیهی است که این نوع روان درمانی تربیتی گروهی، اساساً شبیه اثری است که خطبه های نماز جمعه برای درمان یا پیشگیری برخی مشکلات خفیف روانی ناشی از فشار زندگی، از خود باقی می گذارد.^{۳۵}

نکته قابل توجه این است که، روان درمانی معمولاً پس از بروز بیماری روانی انجام می شود ولی نماز، به ویژه نماز جمعه از دچار شدن فرد به بیماری روانی پیشگیری می کند و بدون شک، پیشگیری از درمان بهتر است،^{۳۶}

آثار سیاسی

الف) نشانگر قدرت اسلام است

اجتماع امت اسلامی و گسترش صفوف نمازگزاران، خصوصاً نماز جمعه امید دهنده ی مومنان بوده، به امت اسلام قدرت، استقامت، عظمت و صلابت می بخشد. به نمایش گذاشتن این قدرت سیاسی و عبادی جهان اسلام، دل دشمنان خدا و اسلام و دل کافران و منافقان را مأیوس می کند و خدعه ی آنان را با صفوف به هم فشرده ی امت اسلام برای همیشه ناکام می نماید.^{۳۷}

معمار بزرگ انقلاب اسلامی حضرت امام خمینی(ره) می فرماید: «نماز جامعه که نمایشی از قدرت سیاسی و اجتماعی اسلام است، باید هرچه شکوهمند تر و پر محتواتر اقامه شود. ملت ما گمان نکند که نماز جمعه یک نماز عادی است. نماز جمعه باشکوه مندی که دارد، برای نهضت کوتاه عمر ما یک پشتوانه محکم و در پیشبرد انقلاب اسلامی ما عامل موثر است. ملت عظیم و عزیز با شرکت خود باید این سنگر اسلامی را هرچه عظیم تر و بلند پایه تر حفظ نماید تا به برکت آن، توطئه های خائنان و دسیسه های مفسدان خنثی شود.»^{۳۸}

^{۳۵}. کارکریم یاری محمد، نماز از دیدگاه دانشمندان و متفکران، ص ۶۴/

قرآن و روانشناسی، ص ۳۶۳/

التحليل النفسي والعلاج النفسي، ص ۲۰۹.

^{۳۶}. محمدی، سیدعلی، بانگ وحدت ویژه نماز جمعه، ص ۴۲.

^{۳۷}. محمدی، سیدعلی، بانگ وحدت ویژه نماز جمعه، ص ۳۹.

^{۳۸}. موسوی خمینی، روح الله، صحیفه ی نور، ج ۹، ص ۹۷.

ب) پیوند دهنده جناح ها

نماز جمعه آیینی الهی است که شرط قبولی و صحت آن اخلاص و قرب الهی است. نماز گزاران روز جمعه اگر با هر نیت دیگری بخواهند در آن شرکت کنند، نه تنها بهره اخروی از آن نمی برند بلکه خود را به شرک (خفی) آلوده اند و در زمره ی مشرکان خواهند بود. از این رو نماز جمعه عامل خوبی برای پیوند و وحدت نیروهای فعال انقلاب است، در این روز، همه آنانی که عشق به اسلام، خدمت به انقلاب و مردم را دارند، در کنار هم جمع شده و خطیب جمعه با سخنان دلنشین و شیوای خود، اصول مشترک اسلامی را یادآور می شود و آنان را از لغزش و انحراف باز می دارد. البته این اثر در صورتی جامه ی عمل می پوشد که خطیب جمعه اولاً در گفتار و رفتار خود بی طرفی را کاملاً مراعات کند و چون پدری مهربان دست محبت بر سر همه فرزندان بکشد و ثانیاً از پختگی و تجربه کافی در ارشاد و هدایت مردم برخوردار باشد.^{۳۹}

ج) یکپارچگی نیروهای اسلام

این عبادت، به یکپارچگی مسلمانان بر محور عبادت و نماز، می انجامد و مایه ارباب دشمنان اسلام و خنثی شدن شایعات و توطئه های تفرقه افکنانه آنان می باشد و گاهی نیز عدم حضور در نماز جمعه به معنی اعلان جهاد و مبارزه بر ضد حکومت حاکم بود، چنانکه در داستان عاشورا می خوانیم که گروهی از شیعیان در خانه، «سلیمان بن صرد خُزاعی» جمع شدند و نامه ای خدمت امام حسین (ع) فرستادند که در نامه آمده بود: نغمان بن بشیر والی امیه بر کوفه، منزوی شده و ما در نماز جمعه ی او شرکت نمی کنیم، و چنانچه بدانیم شما به سوی ما حرکت کرده اید اورا از کوفه بیرون خواهیم کرد.^{۴۰}

د) مرکزیت بسیج مردم

سنگر نماز جمعه، بهترین جای دعوت مردم به بسیج شدن برای جهاد و دفاع، حل مشکلات اجتماعی و یاری رسانی به دیگران است. این قدرت عظیم مردمی که در نماز جمعه متجلی می شود، همواره مورد توجه بوده و در صدر اسلام نیز، رسول خدا (ص) و امیرالمومنین (ع) از مساجد و پس از خطبه ها، افراد را بسیج کرده و به جبهه های جهادی می فرستادند.^{۴۱}

سنگری در برابر تهاجم فرهنگی

تهاجم فرهنگی به معنای ارائه کالای فرهنگی توسط سامانه ی مهاجم به جامعه ی مشخص، به منظور ایجاد تغییرات نامطلوب و نوعاً ناخودآگاه در رفتار مردم آن جامعه است، به گونه ای که رفتار اجتماعی جدید، موجب تامین منافع نیروی مهاجم می شود، بنابراین ایجاد یک حالت بحرانی، عدم تعادل، اغتشاش و اختلال در یک سیستم که عناصر آن را با آداب و رسوم،

^{۳۹} محمدی، سید علی، بانگ وحدت ویژه نماز جمعه، ص ۴۰.

^{۴۰} مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، ج ۴۴، ص ۳۳۳ به نقل از تفسیر نمونه در ذیل آیه شریفه جمعه.

^{۴۱} محسن قرائتی، پرتویی از اسرار نماز، ص ۲۳۲، به نقل از جزوه ی نماز شکوهمند جمعه، از انتشارات مؤسسه در راه حق.

^{۴۲} زورقی، محمدحسین، ارتباط و آگاهی، ج ۱، ص ۱۱۳.

اخلاقیات، عرف، سبک زندگی، زبان، ارزش ها و هنجار ها تشکیل می دهد، تهاجم فرهنگی می نامند.^{۴۳} یکی از سلاح های دشمن برای هدف قرار دادن کشورهای اسلامی، تهاجم فرهنگی است که این هجمه به مرزهای دینی هر روز شکل جدیدی به خود می گیرد و دشمنان از طریق ایجاد شبهه و هزاران چرایی دینی سعی در سرست کردن بنیان اعتقادی مردم، به ویژه جوانان دارند. یکی از مهمترین راه مقابله با تهاجم فرهنگی دشمن، سنگر نماز جمعه است. مقام معظم رهبری در این زمینه می فرمایند: «نماز جمعه یک سنگر اساسی در مقابل تهاجم همه جانبه دشمن است. بنابراین از دیدگاه مقام معظم رهبری باید برای مقابله با تهاجم همه جانبه دشمن، همیشه آماده بود؛ که انسان در این راه باید از دین و ارزشهای دینی مثل نماز جمعه برای بصیرت افزایی کمک بگیرد.

گسترش اخلاق در جامعه

نشاط و شادابی زندگی اجتماعی انسان تا حد زیادی در گرو اخلاقی زیستن افراد است. به عبارت دیگر، سلامت و بیماری روحی اعضای جامعه بر زندگی اجتماعی آنها نیز تاثیر می نهد. در جامعه ای که اصول اخلاقی رعایت می شود، زندگی اجتماعی از نشاط برخوردار است و جامعه به راحتی می تواند به اهداف مورد نظر خود در ابعاد اقتصادی و سیاسی دست یابد. بنابراین سعادت فردی و اجتماعی انسان چنان که علمای اخلاق معتقدند در گرو و تخلق به فضیلت های انسانی و پاک بودن نفس از رذیلت های اخلاقی است.^{۴۵} گسترش اخلاق اسلامی یکی از توصیه های مهم رهبر معظم انقلاب به ائمه جمعه سراسر کشور است، که در این زمینه می فرماید: باید فرهنگ صرفه جویی و قناعت، فرهنگ مسئولیت پذیری، وجدان کاری، روحیه ی ایثار، روحیه سخت کوشی، فرهنگ تعاون و همکاری، انضباط فردی و اجتماعی، احترام به قانون، الگوی خانواده ایرانی اسلامی، سنت ازدواج ساده و آسان، ترویج ازدواج به هنگام، ترویج محافل دینی در خانواده ها و تربیت دینی فرزندان به عنوان نمونه هایی از فرهنگ غنی اسلام در میان مردم گسترش یابد.^{۴۶} مقام معظم رهبری رسالت متولیان فرهنگی جامعه را، تعمیم مباحث اخلاقی در بین مردم می داند و می گوید: «گویندگان، فرهنگیان و افرادی که رسانه ها (از جمله تریبون نماز جمعه) در اختیارشان است و دیگران در جهت رشد اخلاقیات در میان مردم و تعلیم اخلاقیات به مردم قیام کنند».^{۴۷}

^{۴۳} علی محمدی، محمدحسین، تحلیلی مقدماتی بر تهاجم فرهنگی، ص ۷۸۷.

^{۴۴} بیانات رهبر معظم انقلاب ۱۶/۰۷/۱۳۸۰.

^{۴۵} داودی، محمد، اخلاق اسلامی (مبانی و مفاهیم)، ص ۱۹.

^{۴۶} بیانات رهبر معظم انقلاب ۲۲/۰۷/۱۳۸۷.

^{۴۷} بیانات رهبر معظم انقلاب ۱۹/۰۹/۱۳۷۵.

نتیجه گیری

عنوان این تحقیق «آثار نماز جمعه در جامعه از دیدگاه قرآن و احادیث» است. با توجه به آیات قرآن و احادیث ائمه اطهار علیه السلام به این موضوع پی می بریم که نماز جمعه از جایگاه و اهمیت والایی در اسلام و در نزد خداوند برخوردار است چرا که برخی از آیات صراحتاً این موضوع را بیان می کنند.

نماز جمعه فرضیه ای است دینی با اهداف اجتماعی، سیاسی، یعنی نمازی که به جماعت گذاردن آن واجب شده (بعد اجتماعی) و برپا کننده و اقامه کننده آن حکومت اسلامی و رهبر حکومت است. (بعد سیاسی) به همین خاطر محقق با مراجعه به منابع پژوهشی به بررسی موضوع تعریف نماز جمعه و اهمیت نماز جمعه در آیات و روایات و همچنین آثار فردی و اجتماعی نماز جمعه در قرآن و روایات پرداخته است.

نتایج به دست آمده از این تحقیق عبارتند از: ۱- نماز جمعه از دستورات مؤکد اسلام و واجب است. ۲- در نزد خداوند اهمیت بسیاری دارد که در قرآن و روایات فضائل زیادی برای آن ذکر کرده اند. ۳- به بیان آثار فردی و اجتماعی پرداخته شده که آثار فردی عبارتند از: استجابت دعا، رعایت نظم و وقت شناسی و اثر بهداشت روانی.

آثار اجتماعی عبارتند از: ایجاد اتحاد و همدلی، محلی برای حل مشکلات، آموزش مستقیم و عمومی.

آثار معنوی عبارتند از: معامله ای پرسود، اوج خشوع و بندگی، درمان بیماری های روانی.

آثار سیاسی عبارتند از: نشانگر قدرت اسلام، پیوند دهنده جناح ها، یکپارچگی نیروهای اسلام، مرکزیت بسیج مردم، سنگری در برابر تهاجم فرهنگی و گسترش اخلاق در جامعه.

منابع

قرآن کریم

نهج البلاغه

ابن اثیر. مبارک بن محمد. جامع الاصول، بیروت. لبنان. دارالفکر. بی تا.

داودی، محمد، اخلاق اسلامی (مبانی و مفاهیم)، قم، معارف، بی تا.

دبیرخانه مرکزی ائمه جمعه، مباحثی پیرامون نماز جمعه، ناشر: دبیر خانه مرکزی ائمه جمعه، چاپ اول، بهار ۱۳۷۱.

راشدی، حسن، نماز شناسی، تهران، انتشارات ستاد اقامه نماز، چاپ دوم ۱۳۸۸.

رحیم کارگر محمدیاری، نماز از دیدگاه دانشمندان و متفکران، بی جا، ناشر: ستاد اقامه نماز و احیای زکات، چاپ ۱۳۷۷.

زورقی، محمدحسین، ارتباط و آگاهی، تهران، دانشکده صداوسیما، ۱۳۸۶.

سیوطی، عبدالرحمن بن ابی بکر. جامع الحادیث، مصحح: صقر عباس احمد. بیروت. لبنان. دارالفکر للطباعة والنشر والتوزیع ۱۴۱۴ ه. ق.

شریفی، فاطمه، نقش نماز در حل مشکلات زندگی با رویکرد رسانه ای، قم، مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما، چاپ اول، ۱۳۹۲.

صحیح بخاری، محمد بن بخاری، صدوق، محمد بن علی، من لا یحضره الفقیه، بیروت، دارالمعارف، ۱۴۱۱ ه. ق.

صفری، یدالله، نماز مصلح و معراج در غربت، قم، انتشارات قدس، چاپ اول، سوم پاییز، ۱۳۹۰.

عثمانی نجاتی، محمد، قرآن و روانشناسی، ترجمه: عرب عباس، مشهد، ناشر: بنیاد پژوهش های اسلامی آستان قدس رضوی، چاپ دوم، ۱۳۷۲.

علی محمدی، محمدحسین، تحلیلی مقدماتی بر تهاجم فرهنگی، بی جا، مسجد، سال سوم، ۱۳۷۳.

قرائتی، محسن، پرتویی از اسرار نماز، تدوین: جواد محدثی، قم، مهر، چاپ شانزدهم، ۱۳۷۷.

قریشی، سیدعلی اکبر، قاموس قرآن، ترجمه: مرتضی آخوندی، تهران، دارالکتب الاسلامیه، بی تا.

- کلینی، محمد بن یعقوب، مصحح: غفاری، علی اکبر، الکافی، تهران، دارالکتب الاسلامیه، چاپ اول، ۱۴۰۷ ه. ق.
- لویس کامل، ملیکه، التحلیل النفسی والعلاج النفسی، بی جابی نابی تا.
- مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، بیروت، دار لاهیا التراث العربی، ۱۳۹۱ ه. ق.
- محمدی، سید علی، بانگ وحدت ویژه نماز جمعه، قم، ناشر: مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما، چاپ اول، تیر/ ۱۳۸۱.
- موسوی خمینی رحمه الله، سید روح الله، صحیفه نور، تهران، سازمان مدارک انقلاب اسلامی، ۱۳۶۹.
- معین، محمد، فرهنگ فارسی معین، تهران، انتشارات اشجع، ۱۳۸۸.
- نوری، حسین بن علی، مستدرک الوسائل، نجف، الحکمة الاسلامیة، ۱۳۸۴ ه. ق.
- مهری، محمد جواد، فضائل وبرکات نماز جمعه و جماعت در دنیا و آخرت، قم، موسسه فرهنگی انتشاراتی انصاری، اول/ بهار ۱۳۸۰.
- نیک بین، نصرالله، اسلام از نظر دانشمندان غرب، تهران، دفتر مذهبی سیما وفاریست، بی تا.
- واعظی نژاد، حسین، طهارت، روح نماز و عبادت در آثار شهید مطهری، قم، ستاد اقامه نماز، چاپ چهارم، ۱۳۷۴.
- منابع عربی
- مهیار، رضا، فرهنگ ابجدی، تهران، انتشارات اسلامی، چاپ اول، زمستان ۱۳۷۰.

سایت

KHAMENEI.IR